

УДК 784.94:784.95/784.96

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-1-22>**Валентина МАТЮШЕНКО-МАТВІЙЧУК,***orcid.org/0000-0003-0834-0227*

Заслужена артистка України,

викладач кафедри мистецтва співу

Академії мистецтв імені Павла Чубинського

(Київ, Україна) *valentinaa@ukr.net***ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ВОКАЛЬНИХ ТВОРІВ**

У статті розглянуто теоретичні надбання сучасної наукової думки щодо педагогічного аспекту використання вокальних творів у навчальних закладах спеціалізованої музичної освіти. Вивчені праці українських науковців по темі методичних компонентів, історичної складової, сценічної та виконавської майстерності з досліджуваної тематики. Метою статті став розгляд педагогічного аспекту використання вокальних творів на основі наукових джерел та збірки педагогічного репертуару для закладів фахової мистецької освіти. Використано такі дослідницькі методи як аналіз, синтез та контент-аналіз. Авторкою даної статті застосовано збірку камерно-вокальних творів педагогічного репертуару В. Ніколаєва, яка укладена О. А. Терещуком. Розвиток і вдосконалення української вищої освіти сприяє підготовці фахівців з ґрунтовними теоретичними знаннями та практичними навичками. Вокальне мистецтво, мистецтво співу, що слугує для виразу та передачі почуттів та настроїв художніми засобами нерозривно пов'язане з авторським втіленням технічної бази у зміст вокально-музичних текстів, які, у свою чергу, формують не тільки певну педагогічну змістову частину, але й індивідуальну систему навчання. Педагогічний аспект використання вокальних творів у навчальному процесі вищої мистецької освіти є актуальною проблемою, яка потребує наукового висвітлення.

Доведено, що загана у статті збірка є дійсно цікавою змістовою складовою педагогічного процесу. Завдяки вивченню творів з цієї збірки у студентів формуються професійно-виконавські якості, відбувається глибоке занурення до проблематики української музичної культури, до інтерпретації творів сучасних українських композиторів. Авторський текст отримує більш широке значення, оскільки має декілька інтерпретацій у педагогічній практиці виконавського аналізу. Палітра академічної музики у педагогічному аспекті, таким чином, ще більше збагачується та поширюється, формуючи досвідченого фахівця у майбутньому.

Ключові слова: музичне мистецтво, вокальне, академічні вокальні цикли, вокальна лірика.

Valentyna MATIUSHENKO-MATVIICHUK,*orcid.org/0000-0003-0834-0227*

Honored Artist of Ukraine,

Lecturer at the Department of Singing

Pavel Chubynsky Academy of Arts

(Kyiv, Ukraine) *valentinaa@ukr.net***PEDAGOGICAL ASPECT OF USING VOCAL WORKS**

The article examines the theoretical acquisitions of modern scientific thought regarding the pedagogical aspect of vocal works using in educational institutions of specialized music education. The studied works of Ukrainian scientists are on the topic of methodical and historical components, stage and performing skill from the researched subject. The purpose of the article is to consider the pedagogical aspect of using vocal works based on scientific sources and a collection of pedagogical repertoire for institutions of professional art education. Such research methods as analysis, synthesis and content analysis are used. The author of this article has used the collection of chamber and vocal works of the pedagogical V. Nikolayev repertoire, that compiled by O. A. Tereshchuk. The development and improvement of Ukrainian higher education contributes to the training of specialists with thorough theoretical knowledge and practical skills. Vocal art, the art of singing, which serves to express and convey feelings and moods by artistic means, is inextricably linked with the author's embodiment of the technical base into the content of vocal-musical texts, which, in turn, form not only a certain pedagogical content part, but also an individual education system. The pedagogical aspect of the use of vocal works in the educational process of higher art education is an actual problem that needs scientific coverage. It is proved that mentioned in the article collection has really interesting content component for the pedagogical process. Thanks to the study of works from this collection, students develop professional and performing qualities. There is a deep immersion in the problems of Ukrainian musical culture, in the interpretation of the works of modern Ukrainian composers. The author's text acquires a wider meaning, as it has several interpretations in the pedagogical practice of executive analysis. The palette of academic music in the pedagogical aspect is thus further enriched and expanded, forming an experienced specialist in the future.

Key words: musical art, vocal, academic vocal cycles, vocal lyrics.

Постановка проблеми. Розвиток і вдосконалення української вищої освіти сприяє підготовці фахівців з ґрунтовними теоретичними знаннями та практичними навичками. Вокальне мистецтво, мистецтво співу, що слугує для виразу та передачі почуттів та настроїв художніми засобами нерозривно пов'язане з авторським втіленням технічної бази у зміст вокально-музичних текстів, які, у свою чергу, формують не тільки певну педагогічну змістову частину, але й індивідуальну систему навчання. У співі вагомим є не тільки вокал, але й саме слово вокального твору, оскільки воно створює правильну дикцію співака, що, у свою чергу, сприяє якісній передачі змісту твору реципієнтові, сприйняттю музичного твору слухачем. Зміст професійної підготовки майбутніх вокалістів та педагогів вокалу у вищих навчальних закладах мистецької освіти спрямовано на формування професійних якостей та художньо-естетичних особливостей творчості щодо мистецтва і педагогіки. Отже, педагогічний аспект використання вокальних творів у навчальному процесі вищої мистецької освіти є актуальною проблемою, яка потребує наукового висвітлення.

Аналіз досліджень. Взаємодію вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики вивчено у роботі Л. М. Василенко (Василенко, 2003). Методичні засади удосконалення вокальної підготовки вивчала Л. О. Тоцька (Тоцька, 2010), а педагогічні умови формування готовності до саморозвитку у вокально-педагогічній діяльності ретельно описано в роботі С. Гончаренка (Гончаренко, 2021). Щодо теоретичних аспектів формування сценічно-образної культури, де вокальна підготовка і вокальні твори відіграють рішучу роль, вагомою є наукова праця Н. Косинської (Косинська, 2017). Методика формування художньо-образного мислення студентів у процесі вокального навчання, яке нерозривно пов'язане з педагогічним аспектом використання на заняттях вокальних творів детально описана А. О. Ткачук (Ткачук, 2010). Особливої ваги набувають наукові праці В. Куш (Куш, 2021) та С. В. Луковської (Луковська, 2005), які присвячені педагогічним аспектам використання вокальних творів камерно-вокальної творчості Івана Карабича в українському музикознавчому дискурсі та практичного застосування вокальних мініатюр в контексті камерно-вокальної творчості К. Дебюссі на слова П. Верлена. Безперечно те, що педагогічна вага музичної виразності у вокальних творах і особливість вокальної манери у виконанні партесних творів крізь призму нових концепцій набуває особливого значення у

навчальному процесі сучасної музичної освіти (Марченко, 2017). Треба також зазначити наукові праці: Н. Ковнір і Д. Віноградової (Ковнір, Віноградова, 2019), С. Бень і Н. Пом'яновська (Бень, Пом'яновська, 2018).

Мета статті – розглянути педагогічний аспект використання вокальних творів на основі наукових джерел та збірки педагогічного репертуару для закладів фахової мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. За твердженням Л. О. Красовської, гарна дикція являє собою ознаку високої вокальної культури. «Від того, як донесено до слухача слово, залежить виразність співу, його художня гідність. Процеси звукоутворення та словотворення проходять по різному й досягаються не залежними один від одного засобами: є звук без слова (вокалізація) і є слово без звуку (шепіт)» – пише дослідниця (Красовська, 2011: 193).

«За своїми невичерпними можливостями співочий голос людини перевищує найдосконаліші музичні інструменти. Але для того, щоб заблищати всіма барвами, він має бути якнайстаранніше опрацьований і сформований. Тому все багатство голосу може розкрити лише співак-музикант, співак-митець, який спроможний не тільки видобути з голосу потрібні йому виконавські засоби, а і здійснити весь вокальний процес свідомо, на підставі певних теоретичних знань з методики вокалу, історії вокального мистецтва» (Гринь, 2012: 45).

З наведених цитат українських науковців стає зрозумілою вага педагогіки у формуванні співочого професіоналізму. Голосовий апарат людини залежить від акустики, від фізичних законів і знань відповідних закономірностей та принципів його діяльності. Так, О. А. Дзюба наголошує, що людський артикуляційний апарат порівнюють з музичним інструментом. Продовж століть знання про це передавалося наступним поколінням, які формували особливу українську школу вокалу (Дзюба, 2018: 66).

Вокальна школа у вузькому розумінні, на думку дослідниці, є певною сукупністю «вокально-технічних засобів, що забезпечують високий рівень виконавства. Упродовж багатьох століть активно вивчається голосовий апарат людини та його можливості, вдосконалення методів і принципів виконання» – пише у своєму науковому доробку О. А. Дзюба (Дзюба, 2018: 66). Вивчення технологічного процесу будування звуку та обґрунтування творчого підходу до технологічних аспектів естрадного вокалу також увійшло до базових принципів вокальної педагогіки. «Відмінність

вокального звукоутворення від звичайного розмовного полягає у наявності певних гармонічних тонів (обертонів) і забарвленні співочого звуку голосовою тембрацією. Вона залежить від індивідуальної будови гортані, рота, носоглотки співака та практичного досвіду їхнього використання для створення бажаного звуку» (Дзюба, 2018: 67).

Науковцями і педагогами вивчаються голосові ефекти, описуються механізми кожного з них, зосереджується увага на їхнє опанування.

Н. Косинська пише, що «навчання вокаліста неможливе без засвоєння низки понять, у яких відображаються і закріплюються об'єктивні відношення взаємозалежних елементів вокальної та загальної педагогіки, основ вокальної методики і вокального виконавства, а також їх зумовленість усією системою навчання» (Косинська, 2017: 145). Вокальні твори посідають важливе місце у системі навчання вокалістів як правило – це академічні вокальні цикли, естрадні пісні, вокальна лірика та багато іншої композиторської творчості. Все це «надає надзвичайного значення вокальним методам у поєднанні з індивідуальною формою навчання. Спів, голосоутворення, голос і будова голосового апарату, сценічна та акторська майстерність – основа вокально-сценічної культури студентів факультетів мистецтв, оскільки це той засіб, яким майбутній учитель постійно користується в навчальному процесі» (Косинська, 2017: 147).

Змістовою частиною педагогічного процесу є камерно-вокальні твори І. Карабиця. Вони посідають достатньо важливе місце у змістовній частині навчального вокального репертуару студентів. Вокальна лірика композитора привертає до себе увагу музичних педагогічних працівників завдяки цілісності та повноті. Так, наприклад, пісня «Ти подумай, Париж» відрізняється елементами правдивого плачу та являє собою творчий діалог І. Карабиця та Б. Олійника. Оригінальність методів фоніки щодо питання створення художніх образів за допомогою звуків також було відмічено у науковій праці В. Куш (Куш, 2021). Вокальні твори І. Карабиця використовуються із візуальним ефектом, як зазначає В. Куш, вивчення «інтонаційної організації поезії та музики вокального твору, через порівняння варіантів вокалізації, а саме виявлення спільного і відмінного у їх звуковисотній лінії і метриці відповідно до змісту й форми вірша можлива більш точна характеристика взаємодії поетичного слова та музичної інтонації» (Куш, 2021: 198). Але цей метод поки що не увійшов до широкої педагогічної практики. Дослідницею зазначено, що І. Карабиць у своїх творах з вокалу цілеспрямовано обрав позицію

«коментатора поетичності образів Б. Олійника на здійсненні музичного перекладу звукового ряду його віршів» (Куш, 2021: 198).

У процесі навчання вокалу такі твори є достатньо важливими тому, що поєднують інтонацію живого голосу поета (фоніку віршу) та музичні стильові компоненти (народна пісня, класична інтонація, навіть – масова музика). Вокальні твори І. Карабиця близькі до популярної музики, що робить їх цікавими для молоді. Українськими вченими вже давно зазначено, що у творчості вітчизняних композиторів йде поєднання академічних і популярних жанрів, синтез класичного романсу, опери, шансону, кіно музики, джазу та ін., що обумовлює появу новизни у вокальній творчості. Використання камерно-вокальної лірики у педагогічному процесі надає новий погляд: втілення фольклорно-поетичної символіки, зокрема вокальними циклами І. Карабиця «Три пісні на народні тексти» та «Мати» на вірші Б. Олійника являють собою змістовне наповнення практичних занять. Маючи на увазі наукові дослідження, пам'ятаємо про тематичний спектр: ліричні або лірико-драматичні твори, сатиричні, композиції орієнтальної тематики. Цикл «Мати», «Три пісні на народні тексти», що складаються з пісень «Ой, глянь, мати», «Понад терном стежечка» та «Ой, жур та кисіль» виконуються дуже обережно і водночас творчо, саме так, як і автор підходить до народних текстів, намагаючись створити мелодіку в народному дусі з використанням сучасних засобів виразності (Куш, 2021: 199).

Авторкою даної статті застосовано на практичних заняттях збірку камерно-вокальних творів педагогічного репертуару для концертмейстерського класу для закладів фахової перед вищої мистецької освіти галузі знань 02 Культура і мистецтво спеціалістів 025 Музичне мистецтво В. Ніколаєва, яка укладена О. А. Терещуком (Терещук, 2021). Вона є дійсно цікавою змістовою складовою педагогічного процесу. Завдяки вивченню творів з цієї збірки у студентів формуються професійно-виконавські якості, відбувається глибоке занурення до проблематики української музичної культури, до інтерпретації творів сучасних українських композиторів. Авторський текст отримує більш широке значення, оскільки має декілька інтерпретацій у педагогічній практиці виконавського аналізу. Палітра академічної музики у педагогічному аспекті, таким чином, ще більше збагачується та поширюється, формуючи досвідченого фахівця у майбутньому.

Збірку побудовано на вокальному циклі «Романси на вірші Олени Ляшенко» (Терещук, 2021). Вона

складається із семи номерів. Спочатку композитором В. Ніколаєвим у 2000–2001 роках були створені кремні солоспіви. «Вокальний цикл В. Ніколаєва на вірші О. Ляшенко має велику педагогічну цінність завдяки своїй змістовності, глибокому розкриттю філософського задуму, органічній взаємозалежності між інтонацією слова та інтонаційним наповненням музичної тканини» (Терещук, 2021: 4). Дійсно, наприклад, романс «Крізь вхідні двері дзеркала»:

Колись крізь вхідні двері дзеркала на схилі дня
У сад із утрачених можливостей
У сад із утрачених можливостей
У сад із утрачених можливостей
Прошла я.

Тут не росте трава та чотками сухих гілок
Перебирає вітер, молиться і швидше вже мигають тіні
Не скінченні, нема тепла
Я метушливо в житті рухалась
Я метушливо в житті рухалась
Я метушливо в житті рухалась, але не йшла...
(Терещук, 2021: 6)

Бачимо, що твір наповнено глибоким філософським змістом, який чуттєво втілений у музику. Емоційна відкритість та щирість авторської думки, однак, виражено доволі просто, хоча й спостерігаємо глибокий роздум: трагізм того, що вже не можна повернути.

Якщо, звернемося до вокального твору «Відлуння» (Терещук, 2021: 13), то безперечним є наповнення глибоким ліризмом та варіантами творчої інтерпретації, яку можна втілити разом із студентами під різними творчими кутами зору:

Вільною, жвавою купою осінь
Фарби всі переплутала, а зима...
А зима тоді відгукнулася
Чорно-білим усе обернулося.

Та і світ не такий чудовий
Погляд мудрий мій та суворий
І у різних знайде суцвіттях
Чорно-білих барв розмаїття.

На весні вже стара моя ліра
Звучить в повний голос і те,

що нас з'єднало – відійшло
і його не стало...

Інша не тепер, а тоді
ще шукає луну в воді. (Терещук, 2021: 13)

Кожен рядок романсу пропущений крізь особисте, мудре та виважене переживання авторки. Проекції авторської позиції та відчуттів на слухачів вокального циклу спрямовує до осмислення його філософського змісту виконавцями-інтерпретаторами. При виконанні романсу увагу концентруємо на м'якості звуку та фразуванні. Треба також пам'ятати, що цей глибоко філософський матеріал є педагогічним інструментом навчання інтерпретації майбутніх співаків. Його можна виконувати по-різному, тим самим відпрацьовуючи сценічну майстерність.

Для збірки камерно-вокальних творів педагогічного репертуару для концертмейстерського класу для закладів мистецької освіти галузі знань 02 Культура і мистецтво спеціалістів 025 Музичне мистецтво В. Ніколаєва, укладену О. А. Терещуком (Терещук, 2021) характерним є динамічне багатство динамічного нюансів, тембрових характеристик, нотне закладених музичних тонкощів, що реалізується у процесі педагогічної діяльності. Впродовж заняття відбувається детальний аналіз, який приводить до набуття практичних навичок у студента. Відбувається формування професійної майстерності завдяки втілення таких складових, як: інтерпретація твору, створення власної авторсько-виконавської концепції виконання, емоційна та інструментальна майстерність.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, авторкою даної статті дійдемо висновку про достатньо глибокий науковий розгляд досліджуваної проблеми українськими вченими. Використання вокальних творів педагогікою відбувається завдяки змістових частин педагогічного процесу закладів спеціалізованої музичної освіти. Як правило, такою змістовою частиною є камерно-вокальні твори. Авторкою застосовано на заняттях твори І. Карабиця та В. Ніколаєва. Спостережено, що у творчості композиторів є певне поєднання академічних і популярних музичних жанрів, синтез класичної та сучасної музики, що обумовлює педагогічну новизну практичних занять. Твори педагогічного репертуару філософського напрямку, які застосовано на заняттях авторкою даної статті сприяють формуванню професійної сценічної майстерності, вдосконаленню голосових навичок, а також розвитку мистецтва інтерпретації вокального твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бень С., Пом'яновська Н. Українська пісня і вокальна творчість як складові естетичної культури. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. №. 11 (384), 2018. С. 103–106.
2. Василенко Л.М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2003. 20 с.
3. Гринь Л. О. Історичний аспект розвитку української вокальної школи ХХ сторіччя. Вісник Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2012. Т. 1. №. 17. С. 45–49.
4. Гончаренко С. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до саморозвитку у вокально-педагогічній діяльності. Молодь і ринок. 2021. №. 11 (197). С. 164–168.
5. Дзюба О. А. Педагогічні аспекти вокальної технології сучасного популярного виконавства. Імідж сучасного педагога. 2018. №. 2 (179). С. 66–69.
6. Ковмір Н., Віноградова Д. Камерно-вокальні твори українських композиторів другої половини ХХ–початку ХХІ століття. Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. 2019. № 1. С. 105–111.
7. Коменда О. І. Естрадно-джазові твори Мирослава Скорика. Новината за напереднали наука – 2013: матеріали за ІХ міжнародна научна практична конференція. 2013. Софія. Том 42. Фізическа культура и спорт. Музыка и живот. С. 67–72.
8. Косінська Н. Теоретичні аспекти формування сценічно-образної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2017. №. 16. С. 143–149.
9. Красовська Л. О. Музична виразність у вокальних творах. Вісник Харк. держ. акад. дизайну і мистец. Серія: Мистецтвознавство: зб. наук. пр. Х.: ХДАДМ. 2011. №. 1. С. 193–195.
10. Куц В. В. Камерно-вокальна творчість Івана Карабиця в українському музикознавчому дискурсі. Мистецтвознавчі записки. 2021. №39. С. 196–201.
11. Луковська С. В. Вокальні мініатюри К. Дебюссі на слова П. Верлена в контексті камерно-вокальної творчості композитора : автореф. дис.... канд. мистецтвознав.: 17.00.03. Київ, 2005. 22 с.
12. Марченко М. Особливості вокальної манери у виконанні партесних творів: нові концепції та гіпотези. Київське музикознавство. 2017. №. 56. С. 224–231.
13. Стахевич О. Г. Основи вокальної педагогіки. Ч. 1: Природно-наукові теорії сольного співу. Курс лекцій. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. 92 с.
14. Терешук О. А. Камерно-вокальні твори Вадима Ніколаєва : збірка педагогічного репертуару. Київ, 2021. 28 с.
15. Ткачук А. О. Методика формування художньо-образного мислення студентів у процесі вокального навчання : автореф. ... канд. пед. наук 13.00.02. Київ, 2010. 23 с.
16. Тощка Л. О. Методичні засади удосконалення вокальної підготовки майбутніх учителів музики : автореф. ... канд. пед. наук 13.00.02. Київ, 2010. 24 с.

REFERENCES

1. Ben S., Pomianovska N. Ukrainka pisnia i vokalna tvorchist yak skladovi estetychnoi kultury [Ukrainian song and vocal creativity as components of aesthetic culture]. Naukovyi visnyk Skhidnoieuropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. №. 11 (384), 2018. P. 103–106. [in Ukrainian].
2. Vasylenko L.M. Vzaiemodiia vokalnoho i metodychnoho komponentiv u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky [The interaction of vocal and methodical components in the process of professional training of the future music teacher] : avtoref. dys... kand. ped. Nauk : 13.00.02. Kyiv, 2003. 20 p. [in Ukrainian].
3. Hryn L. O. Istorychnyi aspekt rozvytku ukrainskoi vokalnoi shkoly KhKh storichchia [Historical aspect of the development of the Ukrainian vocal school of the 20th century]. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Zaporizhzhia, 2012. T. 1. №. 17. P. 45–49. [in Ukrainian].
4. Honcharenko S. Pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do samorozvytku u vokalno-pedahohichnii diialnosti [Pedagogical conditions for the formation of readiness of future music teachers for self-development in vocal and pedagogical activities]. Molod i rynek. 2021. №. 11 (197). P. 164–168. [in Ukrainian].
5. Dziuba O. A. Pedahohichni aspekty vokalnoi tekhnolohii suchasnoho populiarnoho vykonavstva [Pedagogical aspects of vocal technology of modern popular performance]. Imidzh suchasnoho pedahoha. 2018. №. 2 (179). P. 66–69. [in Ukrainian].
6. Kovmir N., Vinogradova D. Kamerno-vokalni tvory ukrainskykh kompozytoriv druhoi polovyny XX–pochatku XXI stolittia [Chamber and vocal works of Ukrainian composers of the second half of the 20th to the beginning of the 21st century]. Naukovi zapysky TNPU imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Mystetstvoznavstvo. 2019. № 1. P. 105–111. [in Ukrainian].
7. Komenda O. I. Estradno-dzhazovi tvory Myroslava Skoryka [Pop and jazz works of Myroslav Skoryk]. Novynata za naprednaly nauka – 2013: materyaly za IKH mezhdunarodna nauchna praktychna konferentsiia. 2013. Sofiia. Tom 42. Fyzycheska kultura y sport. Muzyka y zhyvot. P. 67–72. [in Ukrainian].
8. Kosinska N. Teoretychni aspekty formuvannia stsenichno-образnoi kultury maibutnikh vchyteliv muzychnoho mystetstva v protsesi vokalnoi pidhotovky [Theoretical aspects of the formation of scenic culture of future music teachers in the process of vocal training]. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. 2017. №. 16. P. 143–149. [in Ukrainian].
9. Krasovska L. O. Muzychna vyraznist u vokalnykh tvorakh [Musical expressiveness in vocal works]. Visnyk Khark. derzh. akad. dyzainu i mystets. Serii: Mystetstvoznavstvo: zb. nauk. pr. Kh.: KhDADM. 2011. №. 1. P. 193–195. [in Ukrainian].

10. Kushch V. V. Kamerno-vokalna tvorchoist Ivana Karabytsia v ukrainskomu muzykoznavchomu dyskursi [Chamber and vocal works of Ivan Karabyts in the Ukrainian musicological discourse]. *Mystetstvoznavchi zapysky*. 2021. № 39. P. 196–201. [in Ukrainian].
11. Lukovska S. V. Vokalni miniatiury K. Debiussi na slova P. Verlana v konteksti kamerno-vokalnoi tvorchoisti kompozytora [Vocal miniatures by K. Debussy to the words of P. Verlaine in the context of the composer's chamber and vocal work] : avtoref. dys.... kand. mystetstvoznav.: 17.00.03. Kyiv, 2005. 22 p. [in Ukrainian].
12. Marchenko M. Osoblyvosti vokalnoi manery u vykonanni partesnykh tvoriv: novi kontseptsii ta hipotezy [Peculiarities of the vocal manner in the performance of partesny works: new concepts and hypotheses]. *Kyivske muzykoznavstvo*. 2017. №. 56. P. 224–231. [in Ukrainian].
13. Stakhevych O. H. Osnovy vokalnoi pedahohiky. Ch. 1: Pryrodno-naukovi teorii solnoho spivu. Kurs leksii [Fundamentals of vocal pedagogy. Part 1: Natural and scientific theories of solo singing. Course of lectures]. Sumy : SumDPU im. A. S. Makarenka, 2002. 92 s. [in Ukrainian].
14. Tereshchuk O. A. Kamerno-vokalni tvory Vadyma Nikolaieva : zbirka pedahohichnoho repertuaru [Chamber and vocal works of Vadim Nikolaev: a collection of pedagogical repertoire]. Kyiv, 2021. 28 p. [in Ukrainian].
15. Tkachuk A. O. Metodyka formuvannia khudozhno-obraznoho myslennia studentiv u protsesi vokalnoho navchannia [The method of formation of students' artistic thinking in the process of vocal training] : avtoref. ... kand. ped. nauk 13.00.02. Kyiv, 2010. 23 p. [in Ukrainian].
16. Totska L. O. Metodychni zasady udoskonalennia vokalnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzyky [Methodical principles of improving the vocal training of future music teachers] : avtoref. ... kand. ped. nauk 13.00.02. Kyiv, 2010. 24 p. [in Ukrainian].